

A TERMÉSZET.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF

és

csikszentsimonyi és ornyesi

LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

Állattani, vadászati és halászati folyóirat.

• A TERMÉSZET • előfizetési ára
 • HALÁSZAT • melléklapjával együtt
 egy évre 6 korona.
 A • Halászat • külön, egy évre 3 korona.

M megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Madaraink az őskori népek hiféltében.

(Folytatása és vége.)

Jó szolgálatot teljesíthetett Apollónak a kakas, felb-
 résztve a hajnali csillagot és Phoebus lovait . . . a
 hattyú alakja viszont méltán helyet találhat oldalánál,
 mivel a lantot és fuvolát feltaláló Apolló a hattyú mesés
 dalát is kétségtelenül sokra becsülte. A rágyogó szemű
 bagoly, mely az éji homály leple alatt a mérhetetlen
 tájakat belátja és minden rejtek-helyet felfedez, méltán mond-
 ható Minerva madarának, illetve Athéne elválaszthatlan
 kísérőjének; de hogy mely tulajdonságával, vagy szolgálá-
 tával érdemelte ki az istennő kegyét az igénytelen varjú,
 ezt már ismét csak találgatni lehet.

Megragadóan magyarázza ki a mithosz, hogy miként
 lesz a páva Junó madarává: Argos pásztornak az istennő
 száz szemét ad, melyek közül ötven még akkor is nyitva
 marad, ha alszik; erre a pásztorra bízva Junó a fehér
 tehénné változtatott Jó őrzését . . . Merkur azonban
 furulyája hangjával Argost mind a száz szemére elaltatja
 s fejt levágva, Jót az utána epekedő Jupiterhez viszi . . .
 a megcsalatott Junó szerencsétlenül járt pásztorának
 szeméit egy addig alig mutatós madár — a páva —
 farkára rakva, azt kiválasztottjává teszi, Argost pedig az
 égi csillagok közé sorozza.

Érdekesen szól a hitrege Mars kakasáról is: a had-
 isten szerelmesénél, Venusnál édeleg, ezalatt örül állított
 bizalmas vitéze elalszik s Marst a neje után settenkedő
 Vulkan a légyotton meglepi és nagy patáliát csinál. Mars
 álmos órén tölti ki boszúját; kakassá változtatja. — A

kakas, mint vigyázatos madár, jelképe a hadfiak szüntelen
 örökösének! Kívüle Mars istennek szentelt madár s a
 vitézség jelképe a harkály is. A fák e jóltevő dajkája az
 előfákat mászsa és a rajtuk és bennük élősködő férgeket
 irtja, azonképen az igazi vitézek is minden nyugalomról
 lemondanak s azon vannak, hogy hazájuk jólétét még
 életük árán is biztosítsák. Egy szerető pár szomorú sorsát
 fűzi a rege a harkály életéhez: a nap leánya, a bájos
 Circe, szerelemre kívánja lobbantani Saturnus fiát Picust;
 a latiumi királyon azonban nem fog az égető szerelmi
 tűz, szive ideáljához, Canenshez, az isteni csábítás daczára
 is hű marad; a megsértett Circe effeletti bosszúságában
 harkálylyá változtatja Picust, mire azután a boldogságát
 veszni látó Canens bánatában léggé olvad . . .

Nehéz megfejteti, hogy miért volt a daru Apolló
 kiválasztott madara; az őskori népek ugyanis nem tar-
 tották sokra e madarat. Az egyptomiaknál ugyan szerepel
 egy kétfejű daru; Plutarchus pedig Ibicus boszúállójának
 nevezi, egyébként azonban a klasszikus népeknél csak
 isteni büntetésként jön elő: a törpe pygmaeusok király-
 néja, Gerana, fenhéjazásában az isteneknél is többre
 tartja magát — s ezért büntetésből daru lesz belőle. Nicó-
 damos ifjú nejét isteníti, Junónak nem akar áldozni, a miért
 azután a megsértett istennő feleségével együtt daruvá vál-
 toztatja. Kiváló szerepet játszik az őskori népek mithoszában
 a galamb, holló és a gólya: a galamb mindig mint az
 istenek kiválasztott madara és mint az ártatlanság jelképe
 jön elő; mint Noe galambja, a keresztény anyaszentegyház
 Pünkösdjé és mint Mohamed »szentleke« szerepel; — a
 híres dodonai jósló legfőbb jövendőmondó erejét a

legmagasabb tölgyön tartózkodó galamb-pár okozta. Galambok költik ki azt a tojást, melyből Venus származik (Syria dea). A Venusnak virágot vivő Peristera nympa galambbá változik. Apolló fiának, Aniusnak, három leányáról szól a mithosz: kezük alatt minden borrá és étellé változik. Agamemnon a három csodaleányt hadi létszámába felvéve, Trója alá akarja vinni; a trójaiak pártján levő istenség azonban galambokká varázsolja őket.

A khaldeai mithoszbán az emberiség mindkét hajnalán beköszöntő holló, Noé álnok madara, a régi keresztény hagyományokban a gonoszság jelképe. Apolló késedelmeskedéseért feledékenységgel bünteti meg és megátkozta, hogy mindég szomjazzék. Ez az egykor még fehér madár vitte hírül Apollónak, hogy kedvesét, Kornis nymphát egy arkádiai ifjú karjai közt látta; a gyászos hír hallatára megátkozta madarát a költészet istene, hogy legyen a színe olyan sötét, olyan fekete, mint amilyen az a bánat, melyet lelkének és szívének okozott. Meropis, Eumelos leánya, Geát, a földet annyira szereti, hogy a többi istenekről hallani sem akar, a miért azután őt a megsértett égiek büntetésből hollóvá változtatják.

Tisztelt madár az őskori népek szemében a gólya. Sejtelem szerint első szereplése az egyiptomiak isteni

ELHAGYOTT TARLÓ.

*Nem hullámszik már a kalász.
Nem cseng kasza, sarló.
Elhagyatva szomorkodik
A sárguló tarló.*

*Nem gyujtanak dévaj dalra
Fiatalok, vének,
Csak egy tücsök czirpelése
Az unalmas ének.*

*Mintha a nap aranyfénye
Temetőre szállna,
Mint hogyha a tarlott földnek
Őrök volna álma.*

*Csak este ha feljő a hold,
Hűvös szellő támad
S barázdák közt zokogás kél,
Mint nagy, örök bánat.*

*A pitypalaty siratja-e
Szédült, puha fészkit,
Vagy az esti szél dudolva
Halottlepelet készít?*

*Nem tudom én, mit is sutlog
Az esteli szellő,
De szívemre nehezedik
Mint egy sötét felhő.*

Feleki Sándor.

dinasztiájának kezdetére, Osiris és Isis uralkodásának idejébe esik. Az emberiségnek különösen a földművelés terén tett kiváló szolgálataiért nyer különös elismerést. Állandóan Isis szolgálatában állván, tolytonosan feje felett lebeg. Kétséges ugyan, hogy a régi írárok Isis madaráról szólva, nem tévesen említik-e a gólyát a Nilus vidékén templomokban etetett gólya-féle szent madár, az Ibis helyett, melyet halálbüntetés alatt tilalmas volt bántani s melyek közül az elhullottakat bebalzsamozva, áhitatos szertartással temették el. Akárhogyan is áll a dolog, annyi tény, hogy az ókori népek legtöbbször jámbor és jótevő madarának tekintette a gólyát s különösen a szláv népek tartották nagyra (Bogdanisten madara) s a többek között azt is vélték felőle, hogy halálát érezve, messze vidékre költözik s ott ember lesz belőle... Görög monda szerint a gólya Laomedon trójai király leánya! Herával szépségben vetélkedni merészkedvén, büntetésből gólya alakot kapott és kérkedéseért mindig kelepelnie kell.

Feltűnő szerepe van az őskori népek mithoszában a hattyúnak is. Kecses természetén kívül rendszerint mesebeli dala teszi csodálatlót és okozza az isteni küldetéséről alkotott hiedelmet. A hattyú állandó hitregei szerepeltetésén kívül Cygnusról szólva is megemlékezik a mithosz tündéri mada-

A rab- király szabadon.

(Fantasztikus állatregény.)

— Irta: Bársony István —

(6. folyt.)

Zulejka szomjas.

A Csikos Fojtogató elvált a királytól s azzal a csudálatosan lágy, nesztelen lépéssel indult lefelé a dombról a távolban látszó ködös róna felé, amely csupán a fajtábeliek sajtósága.

Hovatovább világosodott s a berekben ugyancsak nagy csattogást, flótázást műveltek a rigók.

Tilulija, a sárgarigók hirneves dalnoka, jó darabon kísérté Bengália díszét; folyvást fölötte röpködött s gyönyörű csengő szóval adott kifejezést csudálkozásának: — Ni milyen ékes! ni milyen tarka! mint a tulipán! mint a tulipán!

A berek madarai figyelmessé lettek s kíváncsian

suhantak el a Csikos Fojtogató fölött, aki ügyet sem vetve rájuk, ereszkedett le a csalit között, mindaddig, amíg el nem érte az erdő szélét, a hol magas, buja fűtenger következett.

Sűrű, pompás rejteket kínáló rozsvetés volt az; a tigris úgy csúszott bele, hogy alig kellett kissé kinyújtóznia, máris elborította a zöld tenger, a mi nagy térségen hullámszott, innen kezdve.

A ki ezután a vetés különös mozgását látta volna, ugyancsak nagyot nézett volna.

A magas rozs kigyózó vonalban kezdett hullámszni; de nem felülről indult a hullám, a hogy a szél szokta támasztani, hanem alulról, mint a holt tengeren. Nem is egy irányban hajladozott a vetés, hanem össze-vissza lendült s azután ingva-ringva elcsöndesedett; de már akkor tovább, távolabb, folytatása volt a hullámszásnak. Arra vonult-csúszott Zulejka, selyemsímasággal.

Végre kiért a nagy rétre, a mely túl volt a vetésen s beleszaladt a végetlen rónaságba.

Talpa itt szivacsos, szortyogó talajt érintett. A fű csudálatosan zöld volt és bársonyos. Millió meg millió gyémántcsöppel ragyogott rajta a harmat.

A vetés fölött pacsirta énekelt. Zulejka egy pillanatra odafordította a fejét. Ezek az édes hangok még az ő rideg és önző lényét is le tudták bilincselni.

A puha gyepen sunyítva lépdelt tova azután, arra felé, a hol a távolban sötét vonala látszott a nádasnak. Itt sok volt a rekettye-bokor; Zulejka azok fede-

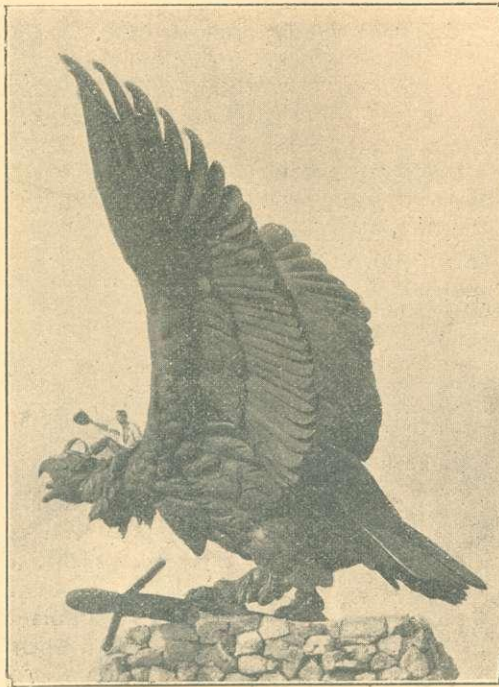

runkról; Neptun fiát anyja, Kalyke, egy szigetre viszi s elhagyja; a hattyúk azonban felnevelik. Később viszon- tagságteljes életének egyetlen barátja Phyliosz elhagyja, mikor azután bánatától üzetve, a Kanoposz tóba veti magát, hová anyja is követi s mindketten hattyúvá lesznek. Apolló kedvesét tóvá varázsolja s gyermekét, Kyknost, ráteszi hattyúnak. Leda meghódításán kívül, hattyú alakot vesz magára Jupiter akkor is, midőn az Éj leánya, Nemesis, lúd alakot öltve, menekülni szeretne előle. Ekként válik a lúd Jupiter kedvenczvé, a mely körülmény még inkább emeli a régieknek a hasznos házi állatjuk felől alkotott jó véleményét.

Nevezetes címér-madara még a régieknek a kakuk. Kiváló szerep- körét különösen annak a téves természetrzaji felfogásnak köszönheti, mely ráfogta, hogy átváltozott kar- valy és hogy csak nyáron kakuk, télen ellenben karvaly. Nagyban segít azonban a kakuk jó hírnevé- nek Jupiter házassága is, ki Junót elnyerni óhajtván, az istennőt átázott kakuk alakjában közelíté meg. Junó megsajnálva a didergő madarat, keblébe rejté azt, mire azután Jupiter czélt ért nála.

A klasszikus népek mithosza néhol csak egyszerűen madarat említ, a természetrajzi ismeret azonban ily esetek- ben is nyomra vezetheti az olvasót, aminthogy az előfor- duló tévedéseket is észrevéteti velünk.

Egy Keleusz nevű pásztor a gyermek Jupiter Ida- hegyi méheit meglopva, büntetésből madárrá változik; a mithosz ezen madara alatt bizvást érthetjük a gyurgyókát (Merops apiaster) a mint helyesen sejtethjük, hogy kakukká lett azon »Kaineisz« nevű thesszáliai leány, ki az anyai gondok elől menekülni óhajtván, arra kérte Neptunt, hogy őt férfivá tegye s kiből ezért bün- tetésből madár lett. A klasszikus népek mithoszában minden példá- lódzás és átalakulás csak megfelelő állatalakban foglalhat helyet. A nem megfelelő magyarázatok csak a régiségbúvárok felületességének és tévedésének tudhatók be.

A bálnhidai „TURUL.”

Találó madárképeket fedezhetünk fel az őskori népek mithoszában a következő átalakulások során: Arne, a kapzsi krétai leány, ki nem átalja Minosznak pénzért hazáját elárulni — büntetésből egy »szün- telenül fényre leselkedő« csókává alakul. A múzsákkal hangversenyre lépni merészkedő 9 pircszi leány- ból 9 cserregő szarka válik. A folyton fecsegő Psittacusból szajkó lesz. Meleager mindegyre zokogó leánya, Eurymede, gyermekével együtt gyöngyűkká változik. A Hesperia után tengerbe ugró ifjút

Thetis könyörtületből bűvár-madárrá varázsolja.

Tereus feleségének — Proknének — nővérét, Philo- melát megrontván, hogy ez bajáról panasz-szót ne ejthes- sen, a szerencsétlen leány nyelvét kivette. Philomela azonban

zete alatt siklott egyre kiljebb, mind messzebbre az erdő- ségtől, a mely lassankint olyan volt, mintha kékes zo- mánczczal lett volna befuttatva.

Az ilyen kékség már távolságot jelent. Zulejka a mocsár gyér virága közt lépegetve, egy-egy búcsúpillan- tást vetett még vissza oda, a hol a királyt hagyta.

A királyhoz jobban is illik az a komor fenség, a mi a kéklő hegyek közt, a csöndes erdő mélyében lakik. A király sem az igazi őserdőt kedveli ugyan, de kalandó- zásaiból azért szívesen tér be lombpalotái alá.

Itt ellenben a mocsár világa terül. A napsütötte és mégis titokba burkolt lépé. Világos van, hogy egyetlen szűnyog se röpködhet láttatlanul; és mégis barna árnyék bujkál a nád között, amely mintha örökké takargatna- leplezgetne valamit, amit nem szabad meglátni.

A nagy zombik, a melyen át odáig lehet jutni, valóságos kaszamatákat rejt; mély útvonalakat, a melyek csigásan és kígyózva kanyarognak s a melyek labirint- jában örök időkre el lehet tűnnie a járatlannak.

A Csikos Fojtogató rászökött egy ilyen óriás zombikra s hatalmas, erős talpát átnyújtotta a másikra, a mely emettől félőnyire emelkedett ki a mocsárból.

E pillanatban egy zöldfejű gácsér röptilt ki a mo- csár széléről s nagy hápogással szállt a nádas felé. A tigris követte tekintetével, de hirtelen elmúlt a gácsér iránt való érdeklődése. Más valamin akadt meg a szeme.

A nádas közt egy jókora rés volt, azon túl, talán ezer lépésnyiről, fehérlett valami a síkon.

A fehér valami meg-megmozdult s fejét lehajtogatva tett egy-egy lépést. Egy legelésző tehénke volt az.

Zulejka lelapult a zombikon; féltette el sem fért rajta; hátulja lecsüngött a zombik mély szakadékába. Mereven, feltámadó vágyával a gyilkolásnak, nézte a fehér állatot, a melytől nem messzire csakhamar megpillantott egy másodikat, meg egy harmadikat. Valószínűleg egy egész gulya legelt ott, csakhogy a többit eltakarta a nádas.

A tigris megnyalogatta a száját. Kurrogó, halk morgást hallatott, a mely mintha a föld alól jött volna. Farka vége gyöngén, idegesen mozgott; fülét kétoldalt simította le, mint a hant mögé rejtőzött macska, a mely minden figyelmet el akar kerülni.

Nem sokáig töprenkedett így. Egy gyors és ügyes mozdulattal lecsúszott a zombik árkába s ott egészen eltűnt. Most azután sikló, csúszó, végzetlenül óvatos sietéssel indult meg a különös labirintban, csalhatatlan ösztönére bízva, hogy ki nem tér a helyes irányból.

Talpa folyvást a lép fekete sarában dagasztott s ez az egy igazán kellemetlen volt neki. Halkan, szöszmötölve lépegetett; néha egy pillanatra megállt. Ilyenkor zöldes- barna piócák kapaszkodtak a lábába.

A zombikon magas, érdes fű nőtt; rajta volt még a tavalyi aszat is. Az ilyen bokrétás zombikpúp soka- sága olyan, mintha fésületlen borjas fej volna ezrével egymás mellett.

Gémekek emelkedtek ki riogva a lappangó tigris elől. Azok már kint voltak a tocsogóban, a nádas szélén. A

szomorú esetét kendőre kihímezvén, a hímezést testvéreinek, Proknének ajándékozta. Ki is a kendőről húga rettenetes sorsát megértvén, ennek újszülött gyermekét gonosz férje elé tálalva, azt vele megetette. Az istenek megsokalva e nagy emberi gonosztságot, Proknét fecskévé, a megfőzött kisdedet fáczánná, Philomelát csalogánynnyá, Tereust pedig bankává tették.

*

Bemutatva ezekben madarainknak az ős — helyesebben ókori — népek hitéletében elfoglalt kiváló szerepét, vessünk még egy futó pillantást az Álmosunk születését intéző tündéri nemtő megtestesült alakjára, mondakörünk hatalmas »Turul« madarára, mely a honfoglaló útjában eltikkadt pihenő magyar hadat, midőn »időzne még a havasokat áthágni és ősei keresett honába haladéktalanul bémenni késlekedik — előhívott társaival — csodásan megszállja a tábort s csipése és ragadozásaival kényszeríti és ösztönzi, hogy az ígért földjére mielőbb leszálljon . . . « Nem szabad Turulunk-at oly madár-családban keresnünk, melynek egyedei inkább kerülnek, sem hogy élesítenék tekintetüket a harcra s melyek tehát a krónikai hagyomány hadnemtői tisztét semmiképp sem tolthették volna be.

Lakatos Károly szerint a »Turul«-hoz fűződő hagyományok egyedüli méltó alakja a *fakó keselyű* (csatangoló keselyű, Gyps fulvus). Ez a *hadak madara*, mondja Lakatos, mely a seregeket csapatostól kísérni szokta; oda húzódik, a hol öldöklő háború van. Ez az az »öreg saskeselyű« mely: » . . . az Istentől és a természetől avégre teremtett légyen, hogy »eleven koporsó« és »temető-szolga« legyen.« Ez az a madár, melynek oly éles szaglása van, hogy: »ötvenezer lépésnyi földre megérezvén a halál szagát, nagysebesen repül oda . . . « s mely azért »a hadba menő vitézeket mindenütt szokta

követni, vévén eszébe azt, hogy a fegyverkezett vitézek más rendbéli fegyveres vitézek ellen támadván, csak lehetetlen dolog légyen, hogy egymás véreinek kiontásától megmenekedhessenek, — Miskólczi szerint — a vitézek felette igen tartanak tőlük s megiszonyodnak belé, midőn seregenként látják táboruk körül az aerban keringeni; mivelhogy tapasztaltatott dolog, hogy sokszor annakelőtte harmadnappal is a következő harcot megszokták érezni . . . «

Turul-madarunk leghűebb képmásának tekinthető az ezeréves állami létünk emlékére érczbe öntött s itt bemutatott bányhidai »Turul.«
Kredits Ferencz.

Magyar pásztorkuttyák.

(Folytatása és vége.)

A közönséges komondortól meg lehet különböztetni a *bagolysszemű komondort* (*Canis familiaris domesticus hirsutus* Fitz.). Beckmann Lajos kitűnő művének 107. lapján¹ határozottan kiemeli, hogy »a magyar juhászkutyát rendszeren a nagy fehér, falusi bundáskutyával tévesztik össze«, a miben teljesen igaza van, mert hazai szerzőink legtöbbje nem tesz különbséget e két alak közt. Ennek az állítólagos magyar juhászkutyának első leírását Fitzinger művében találjuk fel,² hol a selyemszőrű farkaseb (*Canis domesticus luparius hirsutus*) neve alatt következő jellemzését olvashatjuk: »Nem egészen olyan nagy, mint a magyar farkaseb, melylyel azonban úgy általános testalakjában, mint egyes testrészeinek alakjában is csaknem teljesen megegyezik. Az a kevés

¹ Geschichte u. Beschreib. d. Rassen d. Hundes, II. köt. 1895.

² Sitzungsber. Akad. Wien, LVI. októb. füz., 1967, p. 12.

Csikos Fojtogató boldogan ereszkedett bele az ér vizébe, a melyen, alig ütve valamicske zajt, úszott el a nádas sűrűjébe. Ott a víz nem volt mély, de a mozgás meg volt nehezítve. A náderdő nagyon is buján sűrűsödött, az idei nád még nem nőtt ki egészen; de a tavalyi is megvolt s e közt rendkívül keserves volt a tigris haladása.

Még a partról látott volt itt valahol lent egy cse-nevész-fűzfát. Ahol az van, ott alkalmasint emelkedik a talaj. Lassan csörtetett keresztül a nádrengetegen; ezer meg ezer vízimadarat vert fel akközben.

Vége elérte a fűzfát, a mely nem dombon volt, hanem egy eddigelé észrevehetetlen töltésen, a mely benyúlt a nádasba. Talán közlekedési vonal volt valaha; — vagy csak afféle gát, a mit az árvíz ellen emeltek.

A tigris itt megpihent. Tekintetével bekalandozta a környéket. Megint csak ott állott meg a szeme, a hol a fehér gulya legelt a mocsár szélén.

Már teljesen kinappalodott s a mocsár szárnyas lakosságának a nagy mozgása megszűnt. A vadruczák egyesével-kettesével keringtek a nádas fölött s kint, a parton, bibiczek libbentek ide-oda, messzire mutogatva fehér hónaljokat. A hol a bibiczek futkostak, ott volt a gulya is. A *Csikos Fojtogató* szomjuságot érzett. Korán reggel már levágott volt egy gyöngye őzborjut, annak kevés volt a vére; — pedig a tigris legnagyobb gyönyöre, legédesebb tápláléka a vér, a mire folyvást szomjazik.

Vér! vér! piros, csörgedező, felséges vér, — ez kell a tigrisnek. Érdes nyelve ez után eseng; — egész

kegyetlen lénye ezt sóvárogja szünetlenül, a megbolondító, vakmerőségre ösztönző tikkadásig.

Most is ezt a szörnyű, égető vérszomjat érzi Bengália leánya. Szomjuságot a vére; olyat, hogy attól a pokol gyullad meg benne. De nem a fehér gulya látása kelti benne ezt az égető, mardosó, legyőzhetetlen vágyat! . . .

Az éjjel, ezen az örülteknek való, zajos, fantasztikus, szabadságot kínáló, lángnyelvekkel sziszegő éjszakán kóstolt valamit; . . . vért, a mi édesebb, zamatosabb, felségesebb volt minden egyéb vérnél: embervér volt az.

Az Abdullah vére!

Még a cirkusztűzés borzalmi közt is megrészegett attól a tigris. Ahhoz hasonlítható sovárgással még nem tapadt szétmarczangolt tetemre szomjazó nyelvvel.

Zulejka embervért izelt; pedig az a tigris, a mely ebbe belekóstol, olyanná válik, mint az alkoholista, a ki mindent feláldoz vak és leküzdhetetlen szenvedélyének.

Az emberhús puha és fehér, mint a fiatal galambé. A legvénebb tigris is bír vele, meg tudja emészteni. De az embervér, az maga a piros borral kévert cseppfolyós méz, a mitől meg kell részegedni. Ha ezt kóstolta a tigris, más vágya nincsen többé; csak minél sűrűbben visszavissza térni a kéjes gyönyörhöz, az embervér-iváshoz.

Zulejkának minden porczikáján lázas borzongás futott végig: a gulya mellett, a gyepen, megpillantotta a heverésző pásztort. Visszaemlékezett az Abdullah-vérére és égető, fojtó szomjuság kezdte kínozni. Olyan szomjuság, a minőt eddig még sohasem érzett. A toroka bedagadt tőle s